

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИКИ
[CURRENT ISSUES IN LINGUODIDACTICS / АКТУАЛЬНЫЕ
ВОПРОСЫ ЛИНГВОДИДАКТИКИ]

УДК 811.411.2

Стаття надійшла до редакції [Article received /

Статья поступила в редакцию] – 14.08.2019 р.

Перевірено на плагіат [Checked for plagiarism / Проверено на плагиат] – 17.08.2019 р.

Оригінальність тексту [The originality of the text / Оригинальность текста] – 92.36 %

<http://doi.org/10.17721/2663-6530.2019.36.17>

СТАТУС ВІБРАНТІВ У СУЧАСНІЙ ФОНОЛОГІЇ ТА ФОНЕТИЦІ

Ольга Миколаївна Кеба (м. Київ, Україна)

olgakeba555@gmail.com

асистент кафедри романської філології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Міністерство освіти і науки України)
01601, м. Київ, бульвар Шевченка 14

Статтю присвячено вивченню дрижачих звуків / вібрантів. Для сучасної лінгвістики характерним є прагнення до вивчення звукових функціональних одиниць усного мовлення, які забезпечують адекватність сприйняття змісту та ефективність комунікації. З'ясування природи дрижачих звуків (вібрантів) належить до найбільш дискусійних питань загальної фонетики. Вони завжди привертали увагу фонетистів і ставали об'єктом численних досліджень. Основною характеристикою вібрантів є присутність однієї або декількох миттєвих переривань під час виходу повітря. Для творення дрижачих звуків вирішальними є рухи язикового м'язя. Система вібрантів кожної мови характеризується набором специфічних артикуляторно-акустичних ознак. Мовна традиція визначає ту або іншу фонетичну характеристику фонем, що входять до складу даної мови. Вирішити питання про природу дрижачих приголосних можна тільки за допомогою ґрунтовного комплексного дослідження їх фізіологічних, акустичних та спектральних характеристик із застосуванням сучасних можливостей експериментальної фонетики. Вивчення фізіологічних та акустичних властивостей

(АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИКИ [АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ЛИНГВОДИДАКТИКИ])

Статус вібрантів у сучасній фонології та фонетиці (Українською) [Статус вибрантов в современной фонологии и фонетике (На укр. яз.)]

© Кеба О. М. [Кеба О. Н.] olgakeba555@gmail.com

таких звукоутворень необхідне для отримання їх правильної фонологічної інтерпретації.

Ключові слова: дрижачі звуки, вібранти, артикуляторні та акустичні характеристики.

STATUS OF VIBRANTS IN MODERN PHONOLOGY AND PHONETICS

Olga M. Keba (Kyiv, Ukraine)

olgakeba555@gmail.com

Lecturer of Romance Philology Department,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Ministry of Education and Science of Ukraine)
14 Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, 01601

The article is devoted to the study of vibrant sounds / vibrants. Modern linguistics is characterized by the desire to study the sound functional units of oral speech, which ensure the adequacy of perception of content and the effectiveness of communication. Figuring out the nature of vibrant sounds (vibrants) belongs to the most debatable issues of general phonetics. They have always attracted the attention of phonetists and have become the subject of numerous studies. The main characteristic of the vibrants is the presence of one or more instant interruptions during the release of air. For the formation of vibrant sounds are crucial movements of the language muscle. The system of vibrants of each language is characterized by a set of specific articulatory and acoustic features. Language tradition defines one or another phonetic characteristic of the phoneme, which is part of the language. The question of the nature of vibrant sounds can be solved only with a detailed comprehensive study of their physiological, acoustic and spectral characteristics using modern possibilities of experimental phonetics. The study of the physiological and acoustic properties of such sounds is necessary to obtain their correct phonological interpretation.

Key words: vibrant sounds, vibrants, articulatory and acoustic characteristics.

**СТАТУС ВИБРАНТОВ В СОВРЕМЕННОЙ ФОНОЛОГИИ И
ФОНЕТИКЕ***Ольга Николаевна Кеба (г. Киев, Украина)*olgakeba555@gmail.com

ассистент кафедры романской филологии

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченка

(Министерство образования и науки Украины)

01601, м. Киев, бульвар Шевченко 14

Статья посвящена изучению дрожащих звуков /вибрантов. Для современной лингвистики характерным является стремление к изучению звуковых функциональных единиц устной речи, которые обеспечивают адекватность восприятия содержания и эффективность коммуникации. Выяснение природы дрожащих звуков (вибрантов) принадлежит к наиболее дискуссионным вопросам общей фонетики. Они всегда привлекали внимание фонетистов и становились объектом многочисленных исследований. Основной характеристикой вибрантивов является присутствие одной или нескольких мгновенных прерываний во время выхода воздуха. Для образования дрожащих звуков решающими являются движения языковой мышцы. Система вибрантивов каждого языка характеризуется набором специфических артикуляторно-акустических признаков. Языковая традиция определяет ту или другую фонетическую характеристику фонемы, которая входит в состав данного языка. Решить вопрос о природе дрожащих звуков можно только с помощью детального комплексного исследования их физиологических, акустических и спектральных характеристик с применением современных возможностей экспериментальной фонетики. Изучение физиологических и акустических свойств таких звукообразований необходимо для получения их правильной фонологической интерпретации.

Ключевые слова: дрожащие звуки, вибрант, артикуляторные и акустические характеристики.

Вступ

Для фонології давніх та сучасних мов особливий інтерес представляють такі звукові сегменти як дрижачі звуки або вібранти (вібрант; дрижачий; вібруючий від лат. *vibrans* "дрижачий").

З'ясування природи вібрантів належить до найбільш дискусійних

питань загальної фонетики. Вони завжди привертали увагу фонетистів і ставали об'єктом численних досліджень.

Вібранти відносяться до найважчих для вимови в різних мовах світу. Про це свідчить той факт, що в багатьох мовах цей звук з'являється пізно у мові дітей і часто в своїх індивідуальних реалізаціях, що відхиляються від норми (девіаційних) [7]. При вивченні іноземної мови цей звук також може представляти чималі труднощі як для того, хто навчається при освоєнні звуку, так і для того, хто навчає при постановці вимови [4, с. 22].

Актуальність теми. На сьогоднішній день актуальним є питання ефективності комунікації, яке, в свою чергу, потребує вивчення звукових одиниць усного мовлення для забезпечення адекватності сприйняття змісту.

Мета статті – визначити типи дрижачих звуків (вібрантів) у сучасній фонетиці та фонології.

Об'єктом дослідження є дрижачі звуки (вібранти) у різних мовах світу. **Предметом дослідження** є артикуляційні умови творення вібрантів та їх акустичні особливості. **Матеріалом дослідження** слугували фундаментальні праці зарубіжних вчених та представників вітчизняної лінгвістики. **Наукова новизна.** Узагальнено типи вібрантів за фонологічною та фонетичною ознаками.

Основний зміст

Вібранти об'єднують групу звуків, головною характеристикою яких є присутність однієї або декількох миттєвих переривань під час виходу повітря. При їх творенні активний мовний орган може коливатися, вібрувати, перериваючи на дуже короткий час струмінь видихуваного повітря. Внаслідок переривання повітряного струменя виникає низка послідовних ритмічних вибухів, які своєю силою незрівнянно слабші, ніж при творенні зімкнених приголосних [6, с. 54].

Механізм утворення дрижачих приголосних представлений наступним чином: який-небудь активний орган (кінчик язика або увула) зближується з пасивним органом до утворення дуже вузької щілини або дуже слабкого зімкнення. Коливання починаються тоді, коли видихуваний струмінь повітря проривається через створену таким чином перепону [1, с. 146].

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

Але неправильно розглядати дрижання як деякий вид зімкнення, при якому відбувається швидка зміна зімкнення з вибухом. Як би це було так, то одноударний дрижачий не відрізнявся б від зімкненого [1, с. 146].

На відміну від вибухових приголосних, вібрантна змичка не супроводжується подальшим вибухом, оскільки її тривалість дуже мала для створення значного надлишкового тиску [2, с. 181-182].

З фізіологічного погляду, зважаючи на спосіб артикуляції, дрижачі приголосні звуки відносяться до категорії щілинних, або тривалих приголосних. Голосовий канал не відкритий широко, а звужений так, що повітря може проходити протягом усього часу творення звука. При артикуляції дрижачих язык або язичок (увула) починають вібрувати, утворюючи різні категорії [r] – язикові дрижачі та увулярні дрижачі [5, с. 65- 67].

За способом творення вібранти відносяться до зімкнено-прохідних приголосних, які утворюються одночасним поєднанням зімкнення і проходу (щілини). Органи мовлення змикаються, але десь залишається щілина для повітря. При творенні дрижачих приголосних артикулятор (язык або язичок) дрижить і, таким чином, то закриває, то відкриває шлях для повітря [3, с. 116].

За способом артикуляції дрижачі приголосні відносяться до відкритих приголосних, які у творенні складу можуть відігравати роль голосного, на відміну від зімкнених, або закритих, які є власне приголосними [5, с. 63]. Власне приголосний не є незалежним звуком, він артикулюється разом з голосним (про що свідчить його назва приголосний); проте відкриті приголосні не потребують для своєї артикуляції підтримки голосного [5, с. 64].

Класифікація за місцем творення вібрантів ґрунтується на дії активних і пасивних мовних органів при утворенні фокуса їх артикуляції.

Для творення дрижачих звуків (вібрантів) вирішальними є рухи язикового м'яза [5, с. 64]. До цієї категорії звуків входять різні види [r]. Їх розрізняють за пасивним і активним органами або за частиною язикового м'яза, що починає вібрувати [5, с. 70].

1) [r] *язиковий апікальний*. Кінчик языка піднімається до альвеол, таким було нормальне звучання [r] у старогрецькій і латинській мовах; 2) *язиковий без дрижання* (позначається [ɹ]). Язык має ту саму позицію, що й для попереднього

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINHVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

звук, але не вібує; повітря вільно проходить між язиком і альвеолами. Цей звук дуже близький до [z]. Як видно з авторського опису, цей звук належать не до дрижачих, а до щілинних; 3) *увулярний дрижачий* (позначається [R]). Кінчик язика опущений, задня частина язика піднімається й утворює прохід між м'яким піднебінням, а язичок або все м'яке піднебіння починає вібувати; цей звук не залишає жодного сліду на штучному піднебінні; 4) [r] *велярний не дрижачий* ([ɹ]); 5) [r] *фарингальний* або [r] *велярний спірантний* ([r̥]) з'являється у мові албанських румунів; цей звук близький до [g]. Цей звук, за авторським описом також не можна віднести до дрижачих [5, с. 70-71].

Як видно з авторського опису, звук за номерами 2, 4, 5 належать не до дрижачих, а до щілинних.

Артикуляційні умови творення вібрантів визначають їх акустичні особливості. Щодо активності голосового джерела вібранти належать до *сонорних* (лат. *sonore* – звучно, голосно) приголосних, що складаються з голосу та шуму з перевагою голосу (тону), при артикуляції яких мовні органи хоча й зближуються в основному таким же способом, як і при творенні шумних приголосних, проте щілина при цьому утворюється досить широка, і повітряний струмінь, проходячи крізь неї, не створює сильного шуму, властивого шумним приголосним [6, с. 46].

Група сонорних приголосних за ознакою щілинності/зімкненості становить особливий інтерес. При їх утворенні потік повітря не переривається, але в ротовій порожнині перешкода все одно утворюється. Отже, якщо повітря виходить через ніс, то їх відносять до зімкнених, а якщо повітря виходить ротом, то – до щілинних [6, с. 46].

За існуючої різноманітності способів творення сонорні об'єднуються за однією спільною ознакою: вихід повітря практично не переривається, незважаючи на локалізоване зімкнення язика, і голосова робота майже не послаблюється [6, с. 47].

Сонорним властиві ознаки як голосних, так і приголосних. З акустичного погляду вони наближаються до голосних: тон у них переважає над шумом. З анатомо-фізіологічного погляду вони мають майже всі ознаки відповідних дзвінких приголосних: творення їх локалізоване у певному місці,

(Current issues in linguodidactics)

Status of vibrants in modern phonology and phonetics (in Ukrainian) [Status vibrantiv u suchasnij fonologii' ta fonetici]

© Keba O. M. [Keba O. M.] olgakeba555@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ ТА КОГНІТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ
[ПРОБЛЕМЫ СЕМАНТИКИ, ПРАГМАТИКИ И КОГНИТИВНОЙ ЛИНГВИСТИКИ]Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна
[Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина]<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

напруження мовного апарату зосереджене лише там, де зближуються артикуляційні органи [6, с. 55].

Що стосується аеродинамічного режиму, вібранти мов світу в переважній більшості є дзвінками, і глухими, зазвичай, є ті, які комбінуються з глухими фрикативними або тими, які мають тенденцію зникати або перетворюватися у [h]; тобто дзвінкість у вібрантів це практично універсальна характеристика [9].

Висновки. Детальний аналіз вібрантів, як звукових сегментів, виявив, що вони володіють специфічними артикуляторними та акустичними характеристиками, які можуть бути описані як щось середнє між ознаками вибухового приголосного та голосного. Вони володіють величезною внутрішньодикторською та міждикторською варіативністю, в силу чого вібрант характеризується великим потенціалом для ідентифікації мовців [8]. Так, вібрант може відрізнитися у різних мовців, наприклад, кількістю змичних компонентів та амплітудою коливань, внаслідок чого можна говорити про вібранти як про один з "опорних пунктів" при розпізнаванні мовлення та ідентифікації мовця [8]. Проте, під час вирішення даних завдань перешкодою буде внутрішньо дикторська варіативність, обумовлена позиційно-комбінаторними факторами [4, с. 22].

Подальші перспективи досліджень.

Можна сказати, що на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки невирішеною задачею є співвіднесеність [ɣ]-звуків до певної категорії приголосних, оскільки не існує спільного знаменника для встановлення їх визначальних артикуляторних та акустичних характеристик, зважаючи на їх величезну варіативну різноманітність.

Література

1. Зиндер, Л.Р. *Общая фонетика* (Москва, Высшая школа, 1979), 312.
2. Кодзасов, С. В., Кривнова, О. Ф. *Общая фонетика* (Москва, 2001), 534.
3. Кочерган, М. П. Вступ до мовознавства, 2-ге вид. (Київ, ВЦ «Академія», 2008), 368.
4. Лосева, Е. В. «Формирование многоязычной фонетической базы данных: применительно к речевой реализации вибрантов.» Автореф. дисс. канд.

(Актуальні питання лінгводидактики [Актуальные вопросы лингводидактики])
Статус вібрантів у сучасній фонології та фонетичі (Українською) [Статус вибрантов в современной
фонологии и фонетике (На укр. яз.)]

© Кеба О. М. [Кеба О. Н.] olgakeba555@gmail.com

PROBLEMS OF SEMANTICS, PRAGMATICS AND COGNITIVE LINGUISTICS
[PROBLEMY SEMANTYKY, PRAHMATYKY TA KOHNITYVNOI LINHVISTYKY]

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

<http://semantics.knu.ua/index.php/prblmsemantics>

фiлол. наук, Москва, 2006.

5. Росетті, А. Вступ до фонетики, переклад з румунської С. В. Семчинського за ред. і з передм. Л. Г. Скалозуб (Київ, Вища школа, 1974), 134.
6. *Сучасна українська літературна мова. Фонетика*, автори Н. П. Плющ, О. В. Бас-Коненко, З. В. Дудник (Київ, Видавничо-пліграфічний центр «Київський університет», 2002): 173.
7. Dalston, R. M. «Acoustic characteristics of English /w, r, l/ spoken correctly by young children and adults.» *Journal of the Acoustical Society of America* 57 (1975): 462-469.
8. Jessen, M. *Phonetic implementation of the distinctive auditory features [voice] and [tense] in stop consonants* (Berlin, Mouton de Gruyter, 2001), 372.
9. Martínez, C. E., Fernández Planas, A. M. *Manual de fonética española. Articulaciones y sonidos del español*, 1ª edición (Barcelona, Editorial Ariel, S.A., 2007), 256.

Reference

1. Zinder, L. R. *General phonetics* (Moscow, Higher School, 1979), 312.
2. Kodzasov, S. V., Krivnova, O.F. *General phonetics* (Moscow, 2001), 534.
3. Kochergan, M. P. *Introduction to Linguistics*, 2-ge ed. (Kyiv, Exhibition Center "Academy", 2008), 368.
4. Loseva, E. V. «Formation of a multilingual phonetic database: in relation to the speech implementation of vibrants.» Abstract PhD, Moscow, 2006.
5. Rosetti, A. *Introduction to Linguistics*, trans. from romanian S. V. Semchinsky ed. and with foreword of L. G. Skalozub (Kyiv, Vyshcha school, 1974), 134.
6. *Modern Ukrainian language. Phonetics*, N. P. Ivy, O. V. Bas-Konenko, Z. V. Dudnik, O. M. Zuban (Kyiv, Vydavnycho-pligrafichnyj centr «Kyiv's'kyj universytet», 2002): 173.
7. Dalston, R. M. «Acoustic characteristics of English /w, r, l/ spoken correctly by young children and adults.» *Journal of the Acoustical Society of America* 57 (1975): 462-469.
8. Jessen, M. *Phonetic implementation of the distinctive auditory features [voice] and [tense] in stop consonants* (Berlin, Mouton de Gruyter, 2001), 372.
9. Martínez, C. E., Fernández Planas, A. M. *Manual de fonética española. Articulaciones y sonidos del español*, 1ª edición (Barcelona, Editorial Ariel, S.A., 2007), 256.

(Current issues in linguodidactics)

Status of vibrants in modern phonology and phonetics (in Ukrainian) [**Status vibrantiv u suchasnij fonologii' ta fonetyci**]

© Keba O. M. [Keba O. M.] olgakeba555@gmail.com